Қазақ математиктері жайлы деректер

Қазақ математиктері

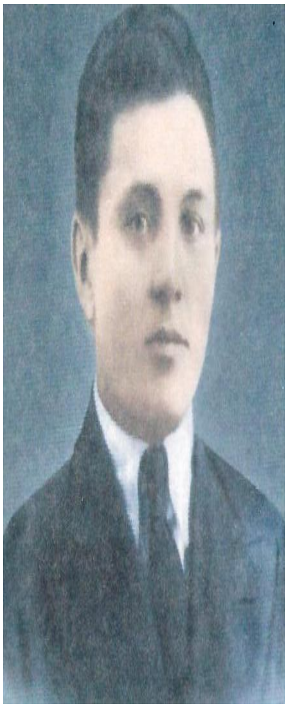

Оразбаев Базарбай Мәметұлы
1912 - 1981

ы Оразбаев Базарбай

Мәм ы қарашаның 11 - ші ж Оңтүстік Қазақстан облысы ы Қараүңгір ауыл ген. Физика-мате ғылымдарының докторы (196 рофессор (1965), Қазақстан ының корр і (1967). 1935 жылы Санкт - Петерб инград) мемлекеттік университетін бітірген. 1937 - 1981 жылдарда ҚазПИ - де (қазіргі ҚазҰПУ), КСРО Ғылым Академиясының қазақ бөлімшесінің математика және механика секторында ғылыми, педагогикалық басшылық кызметтерін атқарған.

Негізгі ғылыми еңбектері алгебра және сандар теориясы мәселелеріне арналған. Оразбаев Алгебра ғылымы үшін маңызы бар Абельдік өрістегі сандардың орналасу заңдылығын зерттеген. Зерттеулері әлемдік деңгейге көтерілген. 100 ден астам ғылыми еңбектері, жоғары оқу орындарына арналған қазақ тіліндегі бірнеше оқулықтардың авторы. 2 рет «Еңбек Қызыл Ту », «Құрмет белгісі» ордендерімен және бірнеше медальдармен марапатталған. 1981 жылы Алматыда кайтыс болған.

Тайманов Асан Дабысұлы
1917 - 1990

Асан Дабысұлы 1917
ж Қазақстан облысы Бөкей
ор Бейсен ауылында туылған.
математигі, физика-
ма ың докторы (1961),
пр Қазақстан ғылым Академиясының
1962). 1936 жылы Орал
пе ын тәмамдаған. Ұлы
О қатынасқан. 1947 жылы
ка я қорғаған. 1947 - 1954 жылдарда
Қ к институтында, 1954 - 1960 жылдары
И огикалық институтында доцент болып
қызмет атқарған. 1960 - 1967 жылдары және 1971 жылы СССР Ғылым Академиясының Сібір бөлімшесінің математика институтында аға ғылыми қызметкер болып істеген. 1961 -1965 жылдары Новосибирск университетінің геометрия кафедрасының меңгерушісі болған. 1968 - 1970 жылдары Қазақ ССР ғылым Академиясының физика - математика бөлімінің академик - секретары болып жұмыс істеген. 1970 жылы Қазақ ССР ғылым Академиясының математика және механика институтының директоры болған.

Негізгі ғылыми еңбектері: Теориялық жиындық топологияға, үздіксіз бейнеленудің таралуына, Борель жиынын зерттеуге, модельдер теориясына, Евклид кеңістігіндегі элементар теориясын т.б. зерттеген. Ол 50 - ден астам ғылыми еңбектердің авторы. Қазақстан үшін математик кадрлар дайындауда үлкен үлес қосқан ғалым. Еңбек Қызыл Ту ордеі және медальдармен марапатталған ірі математик. 1990 жылы Новосибирск қаласында қайтыс болған.

Жәутіков Орынбек Ахметбекұлы
(1911-1989)

Орынбек Ахметбекұлы
(... ика- математика
... профессор, Қазақстан
... адемиясының академигі,
... сіңірген ғылыми және
... Қазақстанның Мемлекеттік
... ғының лауреаты.
... раганды облысы Актоғай ауданының
... ниеге келген.
1920-1930 жылдары ауылдық мектепте, кейіннен Қарқаралы қаласындағы мектепте оқыған. 1934 жылы Қазақ педагогикалық институтының (Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті) физика-математика факультетін үздік бітіріп, Ленинград мемлекеттік университетінің (Санкт-Петербор мемлекеттік университеті) аспирантурасын тамамдаған. 1934-1951 жылдар аралығында Қазақ педагогикалық институтында ассисент, аға оқытушы, доцент, декан, директордың ғылыми жұмыстар жөніндегі орынбасары, кафедра меңгерушісі болған.

Негізгі ғылыми еңбектері қозғалыстың орнықтылық теориясына, математика, физика теңдеулеріне, дифференциалдық теңдеулердің шексіз жүйелеріне, теориялық және қолданбалы механикаға, математика тарихы мен оның методологиясына арналған.

Қазақстанның еңбек сіңірген ғылыми және техника қайраткері, Қазақстанның Мемлекеттік сыйлығының лауреаты академик-ғалым Орынбек Жәутіков 16 мамыр күні 1989 жылы қайтыс болды.

Жұмаділдаев Асқар Серқұлұлы
1956 жылы туылған

жетекші ғылым қызметкер болды. 1990 жылдан сол институтта алгебра лабораториясының меңгерушісі. Жұмаділдаевтің негізгі ғы рі Ли алгебрасының когомология теориясына ар тамалы Ли алгебрасының когомологиялары ме н және олардың қолдануын зерттеген. Ве сының бөлшектенбейтін кеңеюін есептеген. Ас алгебраның тепе-теңдіктерін тапты. Жұ дағы Гамбург (1986), Мюнхен (1995 – 96), Би 9) университеттерінің профессоры болып, [[К етінің жанындағы Ньютон институтында (19 ғы Халықар теориялық физика орталығында ([И](#) (25.02.1956 жылы туған,

ы, Шиелі ауданы, Шиелі кенті) – ғалым, физика- математика ғылым докторы (1988), профессор (1990), Қазақстан ҰҒА-ның корреспондент мүшесі (1995).

1980 – 90 жылдары Математика және механика институтында (қазіргі Математика институты) кіші, аға, жетекші ғылым қызметкер болды. 1990 жылдан сол институтта алгебра лабораториясының меңгерушісі. Жұмаділдаевтің негізгі ғылым-зерттеу еңбектері Ли алгебрасының когомология теориясына арналған. Ол оң сипаттамалы Ли алгебрасының когомологиялары мен деформацияларын және олардың қолдануын зерттеген. Векторлық өріс алгебрасының бөлшектенбейтін кеңеюін есептеген. Ассоциативті емес алгебраның тепе-теңдіктерін тапты. Жұмаділдаев Германиядағы Гамбург (1986), Мюнхен (1995 – 96), Билефельд (1996 – 99) университеттерінің профессоры болып, [[Кэмбридж университетінің жанындағы Ньютон институтында (1997), А.Салам атындағы Халықар теориялық физика орталығында (Италия, 1998, 2001), [Швеция](#) (25.02.1956 жылы туған, Қызылорда облысы, Шиелі ауданы, Шиелі кенті) – ғалым, физика-математика ғылым докторы (1988), профессор (1990), Қазақстан ҰҒА-ның корреспондент

Аманов Тілеубай Ыдырысұлы
(1923 – 1978)

ОВ Төлеубай Ыдырысұлы

ы Семей облысындағы

Н қарасты Құрманғожа

а тамызда туған. Сүйегі – Уақ

р

Семей қаласындағы орта

м Алматыдағы ҚазМУ-нің

ф факультетіне оқуға түседі.

1 жылдың тамыз айында армия

ылып, 1943 ж. майданға

ж ыр жарақаттанып, 1944 ж. ақпан айында Семейге оралады.

1944 жылдың көктемінде Семейдегі педагогикалық институтты тезбе-тез (экстренно) аяқтау үшін мемлекеттік емтихандар тапсырады. 1944-1949 жылдар арасында Семей пединститутында физика-математика факультетінің деканы болып қызмет атқарады, студенттерге дәріс оқиды.

1950 ж. Мәскеудегі Ресей ҒА-ның қарамағына қарайтын В.А. Стеклов атындағы математика институтының аспирантурасына қабылданады. Онда академик С.М.Никольскийдің жетекшілігімен ғылым кандидаты дәрежесін алу үшін диссертация қорғайды.

Амановтың ғылыми-зерттеу еңбектерінде функционалдық кластарды іштестіру теориясы және оның қолданылатын мәселелері қарастырылған. Докторлық диссертвциясында функциялардың 5В класының тұйық теориясын құрып, кейін сол класқа байланысты мәселелер туралы монография жазды. 50-ден астам ғыл. еңбектің авторы. Семей қаласының орталық көшелерінің бірі және ондағы №16 мектеп, туған ауылындағы орта мектеп және бір көше Аманов атымен аталады.

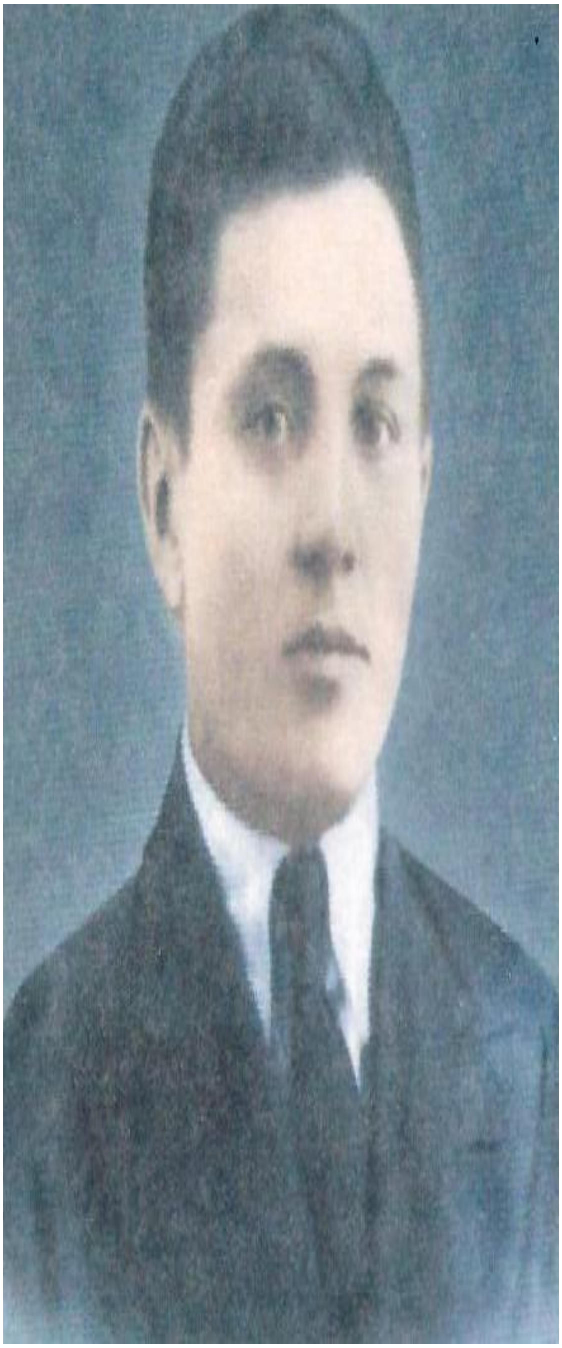

Боқаев Сәдуақас Хасенұлы
(1907 - 1942)

меңгерушісі, декан (13.3.1907, Семей — 1942) — физика-матемематикалық

бойынша қазақ халқы
а... ұңғыш доцент. 1932 ж. М... университеттін бітіріп, сол жылы ...иверситеттің аспирантурасына түскен. Б... Халық ағарту комиссариаты оны 1932 ж. А... ып алады. 1932 — 36 ж. Қазақ п... институтында ассистент, кафедра м... профессор (13.3.1907, С... физика-матемематикалық ...ылымдары бойынша қазақ халқы арасынан шыққан тұңғыш доцент. 1932 ж. Мәскеу университеттін бітіріп, сол жылы осы университеттің аспирантурасына түскен. Бірақ Қазақ АКСР Халық ағарту комиссариаты оны 1932 ж. Алматыға шақыртып алады. 1932 — 36 ж. Қазақ педагогикалық институтында ассистент, кафедра меңгерушісі, декан, профессор болды, мұнымен қатар ол 1935 — 36 ж. ҚазМУ (13.3.1907, Семей — 1942) — физика-матемематикалық ғылымдары бойынша қазақ халқы арасынан шыққан тұңғыш доцент. 1932 ж. Мәскеу университеттін бітіріп, сол жылы осы университеттің аспирантурасына түскен. Бірақ Қазақ АКСР Халық ағарту комиссариаты оны 1932 ж. Алматыға шақыртып алады. 1932 — 36 ж. Қазақ педагогикалық институтында ассистент, кафедра меңгерушісі, декан, профессор болды, мұнымен қатар ол 1935 — 36 ж. ҚазМУ-де кафедра меңгерушісі қызметін

Блиев Назарбай Қадырұлы
1935 жылы туылғын

Назарбай Қадырұлы

1[9...] облысы Байганин

ау[...] Кернекті қазақ

м[...] физика – математика

[...]дарының докторы,

профессор, Қазақстан Ұлттык Ғылым Академиясынын корреспондент мүшесі. Негізгі айналысқан еңбегі функциялар теориясы, математикалық анализ, эллипстік тендеулер және олардьң жүйелерінің теориясы, жалпыланған аналитикалық функциялар теориясының өзі мен қолданылуы жұқа қабыршақтар теориясы, беттер теориясы Векуа теориясыньң жалғасы қатарлылар болып, осы салаларда 100-ден астам мақалалар жазған.

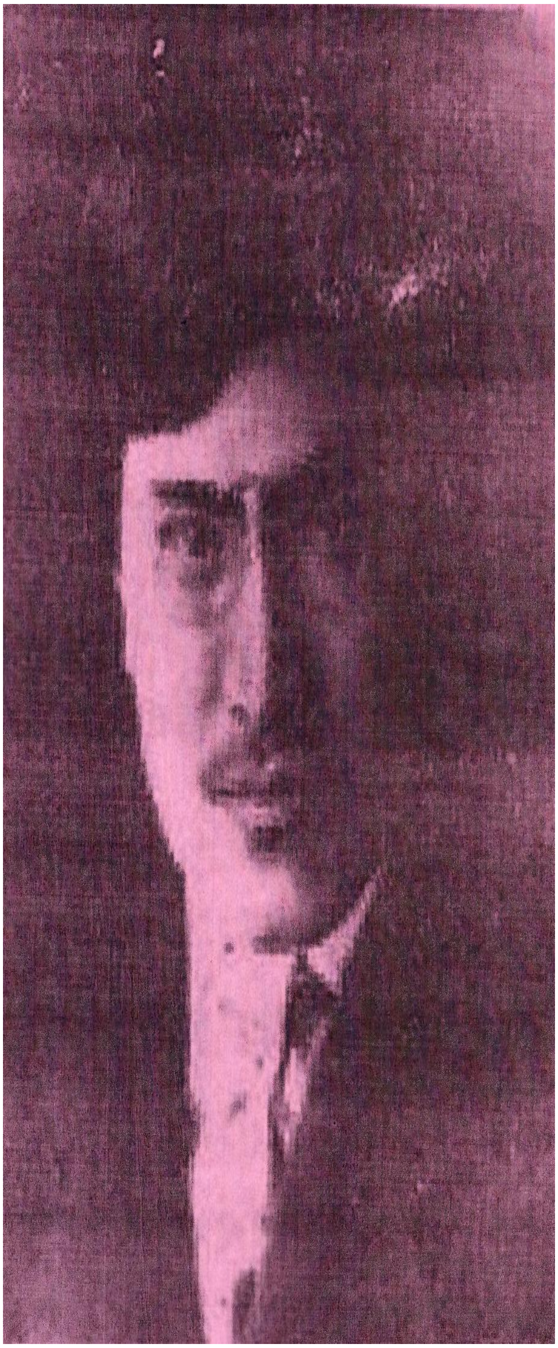

Ермеков Әлімхан Әбуұлы
(1891 – 1970)

мхан Әбуұлы (1891-1970)
уұлы Әлімхан Әбуұлы 1891 жылы
Қа уданында дуниеге келген. Математик,
ұс «Алаш» партиясы мен алашорда қозғалысы
кшілерінің бірі. 1921 жылы Томск техологиялық
- 1920 жылдары Қыргыз (қазақ) өлкесін
ба комитетінің мүшесі әрі коллегия төрағасы,
Се вкомының мүшесі болған. Қазақ жерлерін Қазақ
е дерлік топта- стыруда ерекше рөл атқарған.
19 агогтік қызметте болған, 1927 - 1935
жы қазақ педагогикалық институтының оқытушысы,
Қа Қазіргі Алматы мемлекеттік университеті) доцент,
ститутының профессоры және математика
ка етін атқарған.
уұлы қазақ зиялыларының қатарынан тұңғыш рет математика
са ие болған математик (1935). 1935 жылы қазақ тілінде «Ұлы
математика курсы» атты кітапты жариялап 1936 жылы өзінің ұстаздық тәжірибесі негізінде «Қазақ тілінің математикалық терминдері» атты түсіндірме сөздігін шығарған.

1935 - 1937 жылдарда Алматы кен металлургия институтының (қазіргі ҚазҰТУ) математика және теориялық механика кафедрасының меңгерушісі болған.

1930 - 1947 жылдар аралығында ол «ұлтшыл», «контрреволюцияшыл», «Халық жауы» аталып, үш рет сотталған. 20 жылдан астам өмірін түрмелер мен саяси қуғын - сүргінде өткізіп, азап шегіп, ауыр моральдік соққыға ұшыраған. Кеңес өкіметінің жазалау органдарының қудалауында ұзақ жылдар болғанына қарамастан ол адамгершілік қасиеттерін, ұлтжандылық позициясын, ғалымдық, ұстаздық іс - әрекетіне кір шалдырмай сақтай білген. Жалған саяси жалаларменісті болған Ә. Ермеков 1930 жылы 22 қыркүйекте тұтқындалады да, бір жыл жеті ай үздіксіз тергеуде болады.

1932 жылы 20 сәуірде ОГПУ – дің үштігінің үкімімен ол алдын ала түрмеде отыртан уақыты есепке алынып тұтқыннан босап шығады. Ә.Ермеков босанып шыққанына қарамастан ОГПУ тыңшыларының жасырын бақылауында болады, Сонымен оның бостандықта жүруі ұзаққа бармайды. 1937 жылы сталиндік озбырлық халық басына қара түнек орнатып, үлкен терор бастаған кезде Ә.Ермеков Ресейге барып бойтасалап аз уақыт Куйбышев жоспарлау институтында математика кафедрасының меңгерушісі болып қызмет істеген. Ішкі істер халық комиссариатының әскери трибуналының үкімімен 1939 жылы 28 ақпанда ол 10 жылға бас бостандығынан айырылып ГУЛАГ - тың алыстағы лагерінің біріне айдалады. Ә.Ермеков сонда да арыздар жазып, өзінің халық жауы емес екендігін дәлелдеу үшін күреседі. Соның нәтижесінде ол ақталып 1947 жылдың басында тұтқыннан мерзімінен бұрын босап шығады. Осы жылдың 15 тамызында ол Шымкент технологиялық институтының математика кафедрасын басқарып, қайтадан ұстаздық қызметін жалғастырады. Өкінішке орай Ә.Ермеков жалған жаламен тағыда тұтқындалады. Ішкі істер министрлігінің түрмесіне қайта жабылады.

1955 жылы 7 наурызда КСРО бас прокурорының қаулысымен түрмеден мерзімінен бұрын босатылып 1957 жылы 26 қарашада толық ақталады. Өмірінің соңына дейін ол Қарағанды тау - кен институтында (қазіргі
Қар-ПТИ) ұстаздық етеді. 1970 жылы Қарағандыда қайтыс болған.

Ғылыми зерттеу еңбектерінің бағыттары - ықтималдық теориясы, математикалық статистика, теориялық механика, математикалық терминология мәселелері болған.

Зер салып, тамашалағандарыңыз үшін рахмет!